

Synpunkter på "Från ord till handling – på väg mot en nationell biblioteksstrategi"

Inledning

Regeringen beslutade i juni 2015 om uppdrag till Kungliga biblioteket att ta fram en nationell biblioteksstrategi för hela Sverige.

Uppdraget innebär att Kungliga biblioteket ska föreslå långsiktiga mål och strategier, utifrån bibliotekslagens bestämmelser, för att främja samverkan och kvalitetsutveckling i hela det allmänna biblioteksväsendet.

Under våren 2018 kom utkastet "Från ord till handling – på väg mot en nationell biblioteksstrategi" som hade föregåtts av delrapporten "Den femte statsmakten" och en rad olika rapporter och andra publikationer.

I föreliggande strategi presenteras utmaningar och förslag till åtgärder inom sex målområden: demokrati, tillgänglighet, utbildning, läsning, digitalisering och infrastruktur.

Sveriges depåbibliotek och lånecentral är ett nationellt kompetenscenter för alla typer av bibliotek gällande kompletterande medieförsörjning och samlingsstrategier. Vårt uppdrag är att driva och utveckla depåbiblioteket enligt beslutad förvärvsplan, att tillhandahålla spetstjänster kring fjärrlån och att bidra med konsultativt stöd och kompetensutveckling inom kompletterande medieförsörjning. Strategin berör en stor del av våra uppdrag, men vi kommer inte att föreslå vad som ska tas bort, ändras eller utvecklas i texten som helhet utan väljer att fokusera på de partier där våra verksamheter nämns. Här nedan redogör vi för några synpunkter och kommenterar påståenden som vi tycker behöver förtydligas.

Allmänt

Det saknas en tydlig vision om bibliotekens roll i framtiden. Strategins perspektiv ska vara långsiktigt, och tidsperioden bör anges. Är målet att vara en jämlik biblioteksverksamhet med hög kvalitet utifrån ett tidsperspektiv på ca 10 år, bör det synas mer. Ökad samordning och samverkan är viktig och nödvändig för att bibliotekens samlade resurser ska kunna användas på bästa sätt. Utkastet är ett omfattande dokument och även om det anges att mycket kommer att behöva justeras eller formuleras om innan det går vidare hade det underlättat om dokumentet i sin helhet hade utgått ännu mer från omvärldsanalysen och rapporterna för att sedan mer stringent presentera en strategisk framtidsbild. Nu är utkastet både mer allmänt hållet och med exempel på detaljnivå.

Utkastet använder ibland begreppet "bibliotek" och det kan vara svårt att tolka vilken typ av bibliotek som faktiskt menas. Även om begreppet "sambibliotek" förklaras är det förvirrande med den nya formuleringen. Det är viktigt att de vedertagna begreppen inom bibliotekssektorn används.

Kommentarer

Infrastruktur för medieförsörjning

Hur säkras en jämlik tillgång till fysiska medier inom hela biblioteksväsendet? Låntagarna har olika behov och det är av största vikt att underlätta och att med så få hinder som möjligt tillgängliggöra efterfrågat material.

Ett bibliotek bygger upp sitt bestånd utifrån sitt uppdrag och med en målsättning att vara självförsörjande i en hög utsträckning på lokal eller regional nivå. Det är dock inte möjligt för biblioteken att ha allt och därför är det viktigt att skapa strategier för att säkerställa tillgången till medier.

Idag finns Sveriges depåbibliotek och lånecentral med uppdrag att förse främst folkbiblioteken med äldre och smal litteratur för fjärrlån. Det är en angelägen verksamhet för folkbiblioteken samt även för yngre lärosäten som inte har egna äldre samlingar.

Ett hållbart förhållningssätt till medieförsörjning säkras genom samverkan mellan biblioteken. Delningsekonomi är långt ifrån ny i biblioteksverksamheten och visar på vikten av hållbarhet. FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling har mål som alla knyter an till bibliotekens verksamhet.

Nationellt depåbibliotek

"KB finansierar idag en lånecentral i anslutning till Umeå stadsbibliotek som till del fungerar som en nationell depå. Samlingen har byggts av utgallrat material från andra bibliotek, och är i praktiken en adhoc-samling som används mest av folkbiblioteken. Verksamheten är inte byggd eller organiserad för att fylla moderna logistiska krav." Här har dessvärre begreppen blandats ihop. Lånecentralsuppdraget utgår från två samlingar: Sveriges depåbibliotek och Umeå stadsbibliotek. Sveriges depåbibliotek är ett separat bibliotek med en samling uppbyggd av utgallrade svenska biblioteksböcker, främst från folkbibliotek, men också från vetenskapliga bibliotek och specialbibliotek som i allt högre grad kontaktar oss. Det kanske förefaller vara "en adhoc-samling" i den bemärkelse att samlingen är improviserad. Intentionen är inte att bygga upp en heltäckande samling systematiskt och kronologiskt. Det finns dock en beslutad förvärvsplan. Samlingen byggs upp gemensamt av biblioteken och expanderas ständigt, detta med syfte att underlätta gallring vid biblioteken. Att inte behöva ängslas över att oersättliga böcker försvinner vid utrangeringen är betydelsefullt och en viktig hållbarhetsaspekt. Depåbiblioteket bevarar, men framför allt tillgängliggör litteraturen genom ett gemensamt fjärrlånemagasin. Lokalen är ändamålsenlig utifrån det befintliga uppdraget. Expansionsmöjligheter finns och är beräknade och anpassade utifrån uppdraget.

Våra låntagare är främst folkbibliotek, men också vetenskapliga bibliotek, specialbibliotek samt utländska bibliotek.

Depåbibliotekets verksamhet kan utvecklas och kvalitetssäkras i samband med att den nuvarande pliktstiftningen ses över och moderniseras. En nationell biblioteksdepå som har funktionen som både mottagare och distributör av pliktexemplar är ett positivt förslag. Bygg vidare på den befintliga strukturen med att bli pliktbibliotek samt även ta emot medier

på nationella minoritetsspråk. Vi stödjer tanken på ett gemensamt depåbibliotek för hela bibliotekssektorn.

Utveckla den nationella katalogen Libris så att gallringsförfarandet förenklas för biblioteken. Här skulle arbetet kunna rationaliseras med hjälp av API:er för att ge en indikation om att depåbiblioteket saknar denna titel.

Effektiviserad fjärrlåneverksamhet

Idag är fjärrlån till stor del en väl inarbetad och effektiv bibliotekstjänst som dock kan hindras på grund av externa faktorer.

Utkastet beskriver fjärrlåneverksamheten som om det blott handlade om logistiken kring själva "skickandet"; att effektiviteten är högst när den uppnår e-handels-effektivitet. Här har inte utkastet föregåtts av någon djupare analys av medieförsörjningen för de olika bibliotekstyperna i Sverige. Utkastet diskuterar inte medieförsörjningsströmmar och fjärrlån. Hur ser samarbeten ut? Vad beror det på att tillgången är ojämlik? Varför följs inte fjärrlånerekommendationerna? Är det dags att revidera rekommendationerna på grund av förändrat medielandskap? Samarbetet mellan kommunbibliotek och vetenskapliga bibliotek behöver stärkas med syftet att skapa en samsyn kring litteraturförsörjning och service till distansstuderande.

En tendens är att användarna vill ha materialet nu genast och de spärrar som finns kan vara att man inte får låna från ett önskat bibliotek, eller att det är lång väntetid. Materialet ska vara tillgängligt men inom vilken tidsrymd? Utkastet föreslår att lånen skickas direkt till låntagaren, och det skulle förvisso innebära en mycket god service men innebär också administrativt och tekniskt merarbete samt ökade kostnader i samband med returerna. Vem ansvarar för returkostnaden? För att säkra en jämlik informations- och litteraturförsörjning bör returportot inte belasta privatpersonen.

Det är svårt att få en klar bild över fjärrlånen. Enligt den nationella biblioteksstatistiken har in- och utlån sjunkit de senaste tre åren. Det är dock inte klart hur alla lån har redovisats eftersom definitionen vid statistikinhämtningen är otydlig. Det finns flera bibliotekssamarbeten i Sverige där man delar katalogsystem, exempelvis i Norrbotten, V8-biblioteken i Västerbottens inland och Götabiblioteken. Här skickas böcker över kommungränserna, men det är inte ett traditionellt fjärrlån. Så även om de traditionella fjärrlånen har minskat skickas det böcker mellan biblioteken som aldrig förr. Dock finns det fortsatta behov av att fjärrlåna viss litteratur och det är viktigt att säkerställa att det sker så effektivt som möjligt. Den nationella bibliotekskatalogen Libris är en central del i fjärrlånearbetet och det är viktigt att utvecklingsarbetet med tillförlitliga metadata fortsätter.

Magdalena Sjöström

Enhetschef

Sveriges depåbibliotek och lånecentral